

ATOIY VA BOBUR IJODIDA OLQISHLAR

Laziza Orifova
O‘zMU magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada Atoiy va Zahiriddin Muhammad Bobur kabi buyuk mumtoz shoirlarning g‘azal, masnaviy, fardlaridagi oddiy folklorizm hisoblangan olqishlar aniqlangan va tahlil qilingan. Olqishlarni izohlashda o‘rni bilan boshqa manbalarga ham murojaat qilingan.

Kalit so‘zlar: Atoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, oddiy folklorizm, xalq olqishlari, lirika, g‘azal, masnaviy, fard, tazod, talmeh.

Annotation: In this article, “Olqishlar” considered as simple folklorism in the ghazals, masnavis, and fards of great classical poets such as Atoi and Zahiriddin Muhammad Babur is identified and analyzed. Other sources were also used to explain “olqish”.

Key words: Atoi, Zahiriddin Muhammad Babur, simple folklorism, popular applause, lyrics, ghazal, masnavi, fard, tazad, talmeh.

Аннотация: В данной статье выявляются и анализируются “Olqishlar”, рассматриваемые как простой фольклоризм в газелях, маснависах и фардах таких великих поэтов-классиков, как Атои и Захириддин Мухаммад Бабур. Для объяснения аплодисментов “olqish”. использовались и другие источники.

Ключевые слова: Атои, Захириддин Мухаммад Бабур, простой фольклоризм, народные аплодисменты, лирика, газель, маснави, фард, тазад, тальме.

Yozma adabiyotda ham har bir davr ijodkorlari asarlarida o‘zgalarga ezgu tilaklar tilashning namunasi hisoblangan olqishlarni uchratish mumkin.

Folklorshunos B.Sarimsoqovning “Individual ijodkorlarning asarlarida qo‘llanilgan folklorga oid materialning badiiy asar tarkibida yaqqol ajralib turishiga qarab bu tipdagi folklorizmlar “oddiy aniqlovchisi bilan yuritiladi”¹ degan fikrlariga tayanib, olqishlarni ham oddiy folklorizm turiga kiritish mumkin. Chunki olqishlar ham badiiy asar tarkibida yaqqol ajralib turuvchi, matnda anglash oson janrlardir.

¹ Саримсоқов Б. Фольклоризмлар типологияси masalasiga доир // Ўзбек тили ва адабиёти, 1980. – №4. – Б. 40.

O‘ziga xos ixcham badiiy shaklda kishilarga ezgu niyatlar tilash, uning ruhini ko‘tarish va yaxshilik sari da’vat etish olqishning yetakchi janr belgisi sanaladi.

“Olqish” turkiy tillarda “maqtash, sharaflash, yaxshi istaklar tilash kabi ma’nolarni anglatib, sharaflamoq, yuksaklikka ko‘tarmoq, maqtamoq ma’nolarini anglatuvchi qadimgi turkiy “al” fe’li o‘zagiga – “q” buyruq mayli hamda – “(a)sh” harakat nomi qo‘shimchalarining qo‘shilishidan yasalgan. Xalq olqishlari kishilarga sihat-salomatlik, omad, tinchlik-omonlik, to‘kin-sochin hayot tilash kabi xususiyati bilan hamma vaqt yashaydi.²

XV asrning birinchi yarmida yashab ijod qilgan Atoiy ham olqishlardan o‘z asarlarida unumli foydalangan. Masalan, Atoiy “bo‘lsun sanga” radifli g‘azalining bir necha baytida olqishlarning go‘zal namunalarini qo‘llagan:

Ey ko‘nglum olg‘on dilrabo , jonim fido bo‘lsun sanga,

Obi hayoti Xizr ila umri baqo bo‘lsun sanga .

Qilsam nasihatni “gunah qon to‘kma” deb , so‘ktung meni,

Har bir so‘kunchung o‘rnida yuz ming duo bo‘lsun sanga.

Har nechakim javru jafo qilding mango bu dunyoda,

Mahsharda lutfu marhamat Haqdin ato bo‘lsun sanga.³

G‘azalning birinchi baytida olqish talmeh san’ati yordamida hosil qilingan. Baytdagi Xizr obrazi talmeh san’atini vujudga keltirgan. Xalqimizning mifologik tasavvurlariga ko‘ra, Xizr ajdodlar ruhining timsoli bo‘lib, u qiyin ahvolda qolgan kishilarga madad beruvchi afsonaviy homiy, donishmand oqsoqol va obi hayot chashmasining suvidan ichganligi uchun doimiy barhayotlikka erishgan ezgu kuch hisoblanadi.⁴Oshiq yorga obi hayot suvidan ichgan Xizrning boqiy umrini tilamoqda. G‘azalning ikkinchi va uchinchi baytlarida esa olqish tazod san’ati yordamida qo‘llanilib, g‘azal mazmunining yanada go‘zal ochib berilganligini ko‘rish mumkin. Bunda lirik qahramon ya’ni oshiq, o‘ziga ma’shuqa tomonidan qancha haqoratlar, jabru jafolar yog‘dirilsa ham unga har haqorati uchun yuz ming duo, bu dunyodagi oshiqqa qilgan jabrlari uchun qiyomatda allohdan marhamat tilamoqda.

² Имомов К., Мирзаев Т., Саримсоқов Б., Сафаров О. Ўзбек халқ оғзаки поэтик ижоди. – Тошкент: Ўқитувчи, 1990. - Б. 109-112.

³ Атойи. Девони шайхзода Атойи. – Тошкент: Фан, 2008. – Б. 29.

⁴ M.Jo‘rayev, D.O‘rayeva. O‘zbek mifalogiyasi. Darslik. - Toshkent, 2020. – B. 262.

Atoiyning yana bir g‘azalida olqish talmeh san’ati yordamida hosil qilinib, baytga jozibali mazmun baxsh etgan:

Sanga bersun ilohiy Nuh umrin,
Manga ham furqatingda sabri Ayub.⁵

Yuqoridagi baytga diqqat qilsak, boshqa karomatlari bilan birga uzoq umr ko‘rganligi bilan ham ajralib turuvchi Nuh payg‘ambar va sabr timsoli hisoblangan Ayub payg‘ambar obrazlari orqali talmih san’ati hosil qilingan. Lirik qahramon ya’ni oshiq, mashuqaga Nuh umrini tilash bilan birga, uning firoqiga chidash uchun o‘ziga Ayub sabrini tilamoqda.

Buyuk shoh va shoir Zahiriddin Muhammad Bobur ijodida ham olqishlarning betakror namunalarini ko‘rish mumkin. Shoir bir g‘azalida:

Dahri dundin tegmasun ozor nozik jisminga,
Dahr ahlidin muborak ko‘nglungga g‘am bo‘lmasun.⁶

olamdan nozik jisminga aziyat yetmasin, dunyo xalqidan tabarruk ko‘nglingda g‘am bo‘lmasin, deb ma’shuqani barcha ziyonlardan avaylayotganligi ko‘rilsa, masnaviylaridan birida:

To dahr durur, salomat o‘lg‘il!
Xushluq bila to qiyomat o‘lg‘il!⁷

Bu baytda yorga dunyo boricha salomatlik to qiyomatgacha xursanchilik tilanganligini anglash mumkin. Bobur fardlarida ham olqishlarning namunalarini ko‘rish mumkin:

Sendin ayru naylagaymen ayshu sahbo xushlug‘in,
Ki, sening uchun tilarmen barcha dunyo xushlug‘in.⁸

Dunyoning barcha yaxshiliklarini senga tilayman. Chunki sensiz menga yaxshi turmush ham boda ham kerak emas. Bu baytda olqish lirik qahramon oshiqning mashuqaga kuchli muhabbatini ochib berishga xizmat qilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, o‘zbek mumtoz adabiyotining atoqli vakillari Atoiy va Bobur ijodida ko‘p hollarda ma’shuqaga qaratilgan betakror olqishlar uchraydi. Bu olqishlar g‘azal, masnaviy, fardlar mazmunini boyitish bilan bir qatorda oshiqning yorga bo‘lgan kuchli muhabbatini ham anglashga yordam beradi.

⁵ Атоий. Девони шайхзода Атоий. – Тошкент: Фан, 2008. – Б. 38.

⁶ Захириддин Муҳаммад Бобур. Санга кўнглумни олдурдум. – Тошкент: Ўзбекистон, 2011. – Б. 48.

⁷ Захириддин Муҳаммад Бобур. Назм дурдоналари. – Тошкент: Шарқ, 1996. – Б. 126.

⁸ Захириддин Муҳаммад Бобур. Назм дурдоналари. – Тошкент: Шарқ, 1996. – В. 135.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Атойи. Девони шайхзода Атойи. – Тошкент: Фан, 2008.
2. Имомов К., Мирзаев Т., Саримсоқов Б., Сафаров О. Ўзбек халқ оғзаки поэтик ижоди. – Тошкент: Ўқитувчи, 1990.
3. M.Jo‘rayev, D.O‘rayeva. O‘zbek mifologiyasi. Darslik. - Toshkent, 2020.
4. Саримсоқов Б. Фольклоризмлар типологиясига доир // Ўзбек тили ва адабиёти, 1980. – №4.
5. Заҳриддин Муҳаммад Бобур. Санга кўнглумни олдурдум. – Тошкент: Ozbekiston, 2011.

Research Science and Innovation House

